

УДК 141.4/.5(477)"17"Г.Сковорода:[27-6:17.022.1]"20"
DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.2.4>

Поцюрко Марія Михайлівна
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-7767-719X

ХРИСТИЯНСЬКЕ ПІДГРУНТЯ ФІЛОСОФІЇ СВОБОДИ Г. СКОВОРОДИ: СУЧАСНА ЦІННІСНА РЕЦЕПЦІЯ

Актуальність проблеми. Г. Сковорода народжений великою землею та душею українського народу, його філософією, його культурою. Його розуміння духовної свободи у соціальній та особистісній площині, синтезує в собі філософські ідеї, які є глибокою історичною основою для сучасного національного світогляду.

Метою дослідження є розгляд особливостей християнського підґрунтя філософії свободи Г. Сковороди та вплив духовних ідей мислителя на формування національного світогляду сучасного українця. *Методи дослідження:* використано методи аналізу та синтезу, герменевтичний метод а також застосовано аксіологічний та історичний підходи.

Результати дослідження. Розкрито, що поняття свободи волі чи свободи вибору Сковорода пояснює з точки зору духовної свободи, що має особистісний, суспільний та політичний виміри. Оскільки мислитель розрізняє дві волі людини – добру та злу, духовна свобода постає як результат правильного індивідуального морального вибору на користь добра. Сковорода пророче нагадує, що віра, присутність любові, яка у всьому є початком і кінцем, дають надію на краще, долають страх смерті, а отже відкривають справжній шлях до свободи. Лише живучи за покликом природи, людина реалізує свої таланти та здібності, а отже стає щасливою та свободною від нелюбої, неспорідненої праці, і тим самим виконує свою важливу соціальну роль. Оскільки особистісна та національна свобода в українській філософській традиції здебільшого розглядаються як різні виміри однієї і тієї ж християнської духовної свободи, критично важливим для сучасності є ціннісне усвідомлення саме морального стрижня самоідентифікації.

Ключові слова: духовна свобода, національна свобода, цінність, «споріднена праця», національний світогляд, християнський світогляд.

Вступ. У світлі трагічних подій, які відбуваються через російсько-українську війну, коли продовжується боротьба не тільки на рівні фізичного знищення українського народу, але й на рівні духовності, культури, руйнування російськими окупантами Національного літературно-меморіального музею Г. Сковороди, свідчить про глибоке бажання деспотичної держави стерти з лиця землі наші національні ціннісні орієнтири. Очевидно, що національна свобода, християнська духовність закладені в генетичному етнічному коді українця, їх не можливо викреслити з пам'яті чи фізично знищити. Зрозуміло, що сам факт боротьби з усім, що засвідчує українську національну ідентичність, підтверджує непереборний страх російської влади перед духовною свободою та силою українського народу.

Д. Чижевський влучно зауважує, що українська духовна традиція як зачарована обертається довкола Сковороди [1, с. 1]. Ми повертаємось до нього з черговим болем і черговою радістю, а він пояснює те, що невидиме, вічне, присутнє у всіх поколіннях українського народу. Тому сучасні ціннісні рецепції, герменевтичні кола інтерпретації християнських світоглядних орієнтирів свободи у філософії Г. Сковороди є надзвичайно актуальними.

Метою дослідження є розкрити зміст поняття духовної свободи у філософії Г. Сковороди. Також на основі першоджерел з'ясувати практичну значущість ідей мислителя для формування світогляду сучасного українця.

Основними завданнями роботи є: виокремити основні аспекти проблеми свободи у філософії Г. Сковороди; розкрити християнське підґрунтя тлумачення мислителем духовної свободи; осмислити свободу як екзистенційний вимір духовності сучасної української людини.

Результати дослідження. Серед останніх численних праць пов'язаних з аналізом філософських ідей Г. Сковороди, можна виділити присвячені 300-літтю від дня народження мислителя. Це, зокрема, колективна монографія «Сучасні рецепції світоглядно-ціннісних орієнтирів Григорія Сковороди» [2]. В ній підкреслено актуальність прочитання Сковороди як національного генія, що своїм життям і християнською філософією визначає духовний вектор розвитку сучасності: «Геній Сковороди надав барочного звучання прадавнім українським архетипам, збагатив національний культурний простір витлумаченими оригінальною поетичною мовою образами зі Святого Письма, античної, середньовічної та новочасної західної літератури, філософії і богослів'я» [3, с. 346]. Погодимось, що Сковородою були згенеровані філософські ідеї, що надихали багато поколінь українських патріотів та є актуальними для всебічного творчого осмислення та розбудови сучасного українського національного простору.

У низці наукових розвідок, доповідей, круглих столів, в контексті актуальних питань війни, багатьох дослідників цікавить християнський контекст розуміння проблеми свободи в філософії Сковороди.

Зокрема, дослідник Н. Федорак, аналізуючи питання свободи, повертається до тлумачення Сковородою образу кулі, що є ідеальною фігурою, тілом, ідеальним станом. У ній все врівноважене, рівновіддалене та рівнонаближене до центру, вона рухаючись, обертаючись, завдяки своїй повноті поборює будь-який зовнішній опір. Образ кулі – це образ гармонійного життя, гармонійної людини, яка перебуває в згоді насамперед з собою, а не з вічнотлінливим світом.

Дослідник стверджує, що свобода, на відміну від свавілля, повинна мати певну вісь, стрижень: «Фактично, в кулі вісь є рушієм. Вона забезпечує рух, і при тому вісь щоразу може змінюватися, зміщуватися. Рух цієї кулі вільний – це, знову ж таки, ще одна засаднича сковородинівська ідея. Але вісь – утримує. Будь-який вільний рух – не свавільний, і він містить у собі оцю вісь, яка утримує. Ми можемо по-різному застосовувати ці ідеї і символи – але я думаю, ця вісь сьогодні стає нашим стрижнем. І український народ на наших очах перетворюється на цю насправді потужну, гармонійну кулю зі своїм стрижнем» [4, с. 1].

На нашу думку, критично важливим для сучасності є усвідомлення саме морального стрижня нашого суспільно-політичного та особистісного руху, в якому здійснюється свобода.

Власне на християнському аспекті розуміння проблеми свободи у філософії Сковороди наголошує письменник та священник І. Рибачук: ««Пізнай в собі людину» – тут ми розуміємо, що Григорій Савич говорить про пізнання Христа. Власне оцю людину ми маємо пізнати, яка подарувала нам свободу правдиву і життя правдиве. Христос до нас промовляє через Сковороду, тому він завжди буде актуальним. Все, що зв'язане зі справжністю, завжди буде сучасним, бо людина та сама – гріхом обтяжена» [4, с. 1].

На морально-етичному підґрунті трактування свободи в філософії Г. Сковороди наголошує і філософ М. Попович: «Приймаючи Августинове трактування індивідуальної волі як джерела відступництва від християнських моральнісних основ життя, Сковорода аніскільки не зраджує (притаманного також і Августинові) персоналізму... Поставши перед альтернативою – спільна корпоративна свідомість чи власний індивідуальний моральнісний вибір – Сковорода віддає перевагу останньому» [5, с. 96].

Отже, духовна свобода у Сковороди постає як результат правильного особистісного морального вибору на користь добра та розрізнення двох волей людини – доброї та злої: «Человѣческая воля и божія суть два врата – адова и небесная. Обрѣтшіи средѣ моря своєю воли божію волю – обрѣте кифу, сирѣчь гавань оную...» [6, с. 88].

Науковець К. Сігов справедливо підкреслює, що сьогодні, в часі війни, для української людини по особливому актуальними є екзистенційні питання свободи, смерті та любові, що глибоко осмислені у філософії Сковороди. Дослідник пише: «Для того, щоб бути вільним і відважним, щоби бути справедливим громадянином, треба подолати страх смерті, і сьогодні

ми це бачимо. Хіба не любов усе поєднує, буде? Як каже Сковорода, любов початок, середина і кінець, любов – альфа й омега: «Початок у тобі ж і кінець». До війни, мабуть, було легше знайти приклади до того, що любов початок, ніж пояснити думку, що любов це кінець; а у всякому сенсі любов це кінець...» [4, с. 1].

Погодимось, що християнське розуміння смерті передбачає початок нового життя. Тому, коли українська людина зараз стоїть перед її обличчям, в «межовій ситуації» війни, надзвичайно гостро стоїть питання: «А що після...?» Сковорода пророче нагадує, що віра, присутність любові, яка у всьому є початком і кінцем, дають надію на краще, долають страх смерті, а отже відкривають справжній шлях до свободи.

Владика І. Ісіченко, звертає увагу на життєвий приклад Сковороди, як вільної духовної людини, яка зуміла захистити свою релігійну та національну свободу: «Це, очевидно, щонайцінніше для нього, і знаменно для нас – Сковорода вмів захищати свою свободу, свободу на тлі зростання імперії, поглинання імперією всього того, що було живого і зрілого в його часи. Він будовав все на основі тієї християнської альтернативи світові ненависті...» [4, с. 1].

Очевидно, що світ, який ловив, але не спіймав, для Сковороди був сферою морального зла у всіх його соціальних та особистісних вимірах.

В цьому контексті І. Ісіченко також аналізує проблему впливу Московського православ'я на середовище українства: «Він був викликом і для релігійності того часу, від цього не варто ховатися. Всі хвороби сучасного Московського православ'я, напевно, і були тим, що відштовхувало Сковороду від цього середовища. При тому, що він, очевидно, був глибоко релігійною людиною і ніс на собі оту нашу питому альтернативу імперській релігійності» [4, с. 1].

Науковець Р. Чопик слушно зазначає, що все починається від Сковороди і вустами Шевченка говорить те саме, що має на увазі кожен українець і чого боїться російська імперія – це свобода, духовна свобода. «В чому наша традиція полягає? В сакралізації Свободи. Це те, чого не може Імперія зрозуміти. Тут йдеться і про свободу особистості, і свободу нації, і загалом Свободу, *libertat*. Єдиний політичний твір Сковороди – він про свободу, і як про найбільше благо. У Сковороди вся філософія заснована на Свободі: ти маєш відчути, що тобі дав Бог, промисел Божий в собі почути, кордоцентрично, – і далі жити згідно з цією спорідненістю, зайняти своє місце. Це те, для чого потрібна свобода. І це є ознакою демократії, – всього того, чого ми зараз добиваємось» [4, с. 1].

У цьому відношенні дослідник піднімає ще один дуже важливий аспект проблеми свободи у філософії Г. Сковороди – спорідненість праці. Бо лише живучи за покликом природи, людина реалізує свої таланти та здібності, а отже, стає щасливою та свobodною від нелюбої праці і тим самим виконує свою важливу соціальну роль.

Особистісна та національна свобода в українській традиції – це різні виміри однієї і тієї ж духовної свободи. Саме це часто є сенсом пошуків та предметом роздумів багатьох українських національних геніїв. У цьому контексті Р. Чопик зазначає: «Бог дає все, окрім зробленого вибору – це ми маємо вибирати. Сковорода навіки дає цю основу розвитку українським письменникам, адже саме в українській літературі реалізується українська ідентичність, реалізується українська ідея. «Пізнай себе» – у Сковороди, «Все розберіть та й спитайте тойді себе що ми» – Шевченко. Там на індивідуальному рівні, а тут на національному, колективному – але ж це те саме себе-пізнання. Ключ до всього – пізнай себе, і як людину, і як націю» [4, с. 1].

Таким чином, поняття свободи волі чи свободи вибору Сковорода пояснює з точки зору духовної свободи, що має особистісний, суспільний та політичний виміри.

Про політичну свободу ми дізнаємося з вірша Г. Сковороди «*De libertate*»:

«Что то за волность? Добро в ней какое?

Ины говорят, будто золотое.

Ах, не златое, если сравнить злато,

Против волности еще оно блато.

О, когда б же мнѣ в дурнѣ не пошиться,

Дабы волности не могл как лишиться.

Будь славен вовѣк, о муже избранне,
Волности отче, герою Богдане!» [7, с. 91].

В часи Сковороди, за правління Катерини II, в Україні особливо активно реалізовувалась політика національного, політичного, соціального, культурного поневолення. Український мислитель, за походженням вільний козак, усе життя прагнув не потрапити в жодне рабство. Тому очевидно, що свободу він високо цінував як національну рису українського народу, особливо втілену у свободолюбності козацтва. А коли йдеться про несвободу народу, це означає і несвободу окремої людини, яку нищило російське самодержавство, що розглядало підданих як своїх рабів. Мудрець шукав філософсько-торетичні основи для з'ясування питання свободи та неволі народу і людини. У зв'язку з цим, найбільший корінь зла він вбачав в духовному поневоленні, у кризі морально-етичних цінностей, що проникла усі сфери суспільного та особистісного життя.

Про християнське розуміння свободи знаходимо безпосередньо у Святому Письмі. Розглянемо кілька важливих моментів.

В євангелії від Івана (8; 30-40) йдеться про численні суперечки Ісуса з юдеями. Тут Він висловлює дуже важливу думку про те, що пізнання правди робить людину вільною. І навпаки «Хто чинить гріх, той раб гріха». Те саме ми чітко бачимо в українського філософа. У нього саме духовна правда, істина, яка відкривається людині, робить її вільною: «Духовный же человек есть свобод[ен]. В высоту, в глубину, в широту лѣтает беспредѣльно... Провидит отдаленное, прозирает сокровенное, заглядает в прежде бывшее, проникает в будущее, шествует по лицу окіана, входит дверем заключенным. Очи его голубины, орліи крила, еленья проворность, львиная дерзость, горличина вѣрность, пеларгова благодарность, агнцово незлобіе, быстрота соколя, журавляя бодрость. Тѣло его – адамант, смарагд, сапфир, іаспис, фарсис, кристалл и анфракс. Над главою его лѣтает седмица божіих птиц: дух вкуса, дух вѣры, дух надежды, дух милосердія, дух совѣта, дух прозрѣнія, дух чистосердія» [8, с. 44].

Людина, що за власною волею обрала зло, діє всупереч волі Божій, тому гріх – це рабство, про яке говорить Біблія. Сковорода це пояснює так. Якщо людина підкоряється гріху, вона вже не може його уникнути і потрапляє під чужу їй владу. Гріх – це «порча самага существа и раззорение самой душевной исты; грѣх значит заблудит от господа своего, а сіе есть потерять живот и мир сердечный. Грѣх – сам себе яд и казнь; а мучит паче тысячи адов» [9, с. 376]. Спрямований, божественний шлях є істинним, вільним життям, а «грѣшить в греческом языкѣ ἀμαρτάνειν, значит быть безпутным, что ж бедственнѣе, как шествовать без дороги, жить без пути, ходит без совѣта?» [9, с. 376]

Фактично людина, яка під владою гріха, втрачає свободу, стає безпомічною і сама вирішувати та вибирати не може, бо не вона вже чинить, а гріх, що живе в ній. Не можна ж двом панам служити, бо або одного зненавидиш, а іншого будеш любити, або іншого зненавидиш.

Ап. Павло протиставляє свободу, яку мають духовні люди, рабству, що мають усі інші: «А що ви сини, Бог послав Свого Сина, що викликає: «Авва, Отче!» Тому ти вже не раб, але син. А як син, то й спадкоємець Божий через Христа» (Гал. 4, 6-7).

Апостол також згадує про рабство гріха і духовну смерть, що є його наслідком: «Христос для волі нас визволив, тож стійте в ній та не піддавайтесь знову в ярмо рабства!» (Гал. 5,1).

Таким чином, Новозавітне бачення свободи є свободою від гріха, від закону і від смерті: «Господь – дух, а де Господній дух, там воля» (2 Кор. 3, 17). Підтверджуючи ці Біблійні установки, Сковорода пише: «Бренний кумир ограничен, заключаем тѣсною. Духовный же человек есть свобод[ен]» [8, с. 44]. Тому: «...познавшій нетлѣннаго и истиннаго человека не умирает, и смерть над ним не обладает...» [10, с. 192].

Про досконалий закон свободи та виконання діл, що керовані духом а також задоволення від них, читаємо в посланні ап. Якова: «А хто заглядає в закон досконалий, закон волі, і в нім пробує, той не буде забудько слухач, але виконавець діла, – і він буде блаженний у діянні своїм» (Як. 1, 25).

Важливим є також те, що ап. Павло зазначає про межі свободи: «Все мені можна, та не все корисне. Все мені можна, та я не дам нічому заволодіти мною» (1 Кор. 6, 12). Тут вжито

важливе грецьке слово «*exousia*», що значить свободу, дозвіл діяти згідно з бажанням, володіння правом. Все дозволено, але ніщо не повинно володіти людиною в тому сенсі, що християнська любов задає межі свободи. Бо християнська любов та віра – це двері, що відкривають шлях до добрих вчинків. Отже, те, що людина чинить, кероване любов'ю, а значить не зачепить свободи та інтересів іншого. Духовна людина – та, якою не керують потреби світу, за неї не вирішують пристрасті, а вона сама керує ними та своїм життям за правом духу. Сковорода теж розуміє духовну свободу як незалежність від пристрастей і непідкорення владі світу. Людині дозволено все в межах духу, який задає напрямок можливих вчинків: «Аще кто преобразил волю во волю божію, воспѣвая сіе: «Ищезе сердце мое» и протч. Сему сам бог есть сердцем. Воля, сердце, любовь, бог, дух, рай, гавань, блаженство, вѣчность есть тожде» [6, с. 88].

А керівництво Божої волі в житті людини є свідомо обраним і не складає тягаря обов'язку. Сковорода пише: «По разным природным склонностям и путь житія разный. Однако всѣм один конец – честность, мир и любовь» [11, с. 111].

Важливою є розповідь про *податок на храм* у Євангелії від Матвія (17; 24-27). Ця розповідь Біблії наголошує на тому, що всі християни – сини Царства Божого і лише їм притаманна свобода. Податок не збирається із синів, а лише із підданих царя. Тому, якщо сини Божі є вільними, то вони вільні від податку на храм, що його вимагає закон, а отже вони вільні від закону. Тому якщо людина вільна, то ні державні, ні церковні установи не можуть поневолити її.

Ісус Христос не боїться встановлених правил і законів (наприклад стосовно суботи), його вчинки вільні, бо Цар Божий Господь і суботі. Його дії узгоджуються із внутрішнім законом любові та свободи вчинку, яким керує дух, а не закон. Його приклад наслідує і Г. Сковорода, коли його усувають від роботи в Харківському та Переяславському колегіумах за невідповідність його поглядів і вчинків із усталеними нормами. Його законом є закон внутрішньої свободи від світу, який так його і не впіймав:

« Так и мнѣ мнѣ вольность одна есть нравна

И безпечальный, препростый путь.

Се – моя мѣра в житіи главна;

Весь окончится мой циркуль тут» [6, с. 66].

Його вчинки керовані духом, а не буквою закону. Філософ показує, що для людини не є головним дотримання обрядів, а відкриття через самопізнання Царства Божого, і таким чином набуття статусу вільної людини не за ознакою приналежності до певної спільноти чи церкви, не за виконання обрядів, а за духовною сутністю, спорідненістю до певної праці. Біблійне «кесареві – кесареве» у філософа ми бачимо у понятті «спорідненої праці», яку він для себе обрав, як певну соціальну роль у театрі життя: «Свѣтъ подобен театру: чтоб представить на театрѣ игру с успѣхом и похвалою, то берут роли по способностям. Дѣйствующее лицо на театрѣ не по знатности роли, но за удачность игры вообще похваляется» [12, с. 457].

Про покликання в Біблії написано: «І кожному дається виявлення Духа на користь. Одному бо Духом дається слово мудрости, а другому слово знання тим же Духом, а іншому дари зцілення тим же Духом, а іншому роблення чуд, а іншому пророкування, а іншому розпізнавання духів, а тому різні мови, а іншому вияснення мов» (1 Кор. 12, 7 – 10). На цьому ж наголошує мандрівний філософ. Праця за покликанням відповідає духовній природі людини, а отже вона, виконуючи добрі вчинки, керовані невидимою духовною природою, знаходиться в межах досконалого закону волі. Також, що не менш важливо, вона отримує задоволення, тобто за Біблією є блаженною.

Висновки. Дуже жорстокою ціною в сучасних українських реаліях відбувається стирання з лиця землі комплексу національної меншовартості та *несвободи* і усвідомлення національної свободи, неповторної ідентичності, титанічного морального духу української людини. Ці події гартують та гуртують український народ на його шляху до національної свободи, формуючи щораз сильнішу національну ідею.

Розуміння сенсу історії сучасної України крізь призму християнського ціннісного тлумачення свободи, коли світло перемагає темряву, добро – зло, любов – ненависть тощо, дає

можливість мати надію на краще та не зневіритись у «межових ситуаціях» болю, смерті та відчаю. Таким чином, духовна моральна свобода тісно пов'язана з суспільною, політичною. Тому їй, слід за Сковородою, потрібно розуміти найвищою екзистенційною силою, що визначає здатність людини робити моральний вибір між добром і злом, а отже визначати свою поведінку на особистісному і соціальному рівні. Це розкриває силу духовної перемоги та дає можливість правильно розкодувати інтенційні «симулякри» сучасної української реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди. Харків, 2004. С. 25-28. URL: <http://litopys.org.ua/chysk/chysk03.htm>.
2. Гула Р., Вощенко В., Смержевська О. Сучасні рецепції світоглядно-ціннісних орієнтирів Григорія Сковороди : кол. монографія. Полтава: Нац. ун-т «Полтавська політехніка ім. Ю. Кондратюка», 2022. 360 с.
3. Перець О. О. Актуальність філософських ідей Г. Сковороди у художньому трактуванні українського національного простору. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/11441/1/Монографія_Сковорода_346-356.pdf.
4. Філософія всеохопної свободи – діячі культури про Сковороду. URL: <https://chytomo.com/filosofia-vseokhopnoi-svobody-diiachi-kultury-pro-skovorodu/>.
5. Попович М. В. Григорій Сковорода на тлі філософсько-релігійних рухів своєї доби. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6555e6d5-8ff2-4cf8-958a-753e93024d04/content>
6. Сковорода Г. Сад божественных пѣсней / Г. Сковорода. *Повне збір. творів: у 2 т. / гол. редкол. В. І. Шинкарук [та ін].* К.: Наукова думка, 1973. Т. 1. С. 60–91.
7. Сковорода Г. Пісні та фабули / Г. Сковорода. *Повне збір. творів: у 2 т. / гол. редкол. В. І. Шинкарук [та ін].* К.: Наукова думка, 1973. Т. 1. С. 91–107.
8. Сковорода Г. Книжечка о чтении священнаго писанія, нареченна Жена Лотова / Г. Сковорода. *Повне збір. творів: у 2 т. / гол. редкол. В. І. Шинкарук [та ін].* К.: Наукова думка, 1973. Т. 2. С. 32–59.
9. Сковорода Г. Кольцо / Г. Сковорода. *Повне збір. творів: у 2 т. / гол. редкол. В. І. Шинкарук. [та ін].* К. : Наукова думка, 1973. Т. 1. С. 357–411.
10. Сковорода Г. Наркісс. Разглагол о том: узнай себе / Г. Сковорода. *Повне збір. творів: у 2 т. / гол. редкол. В. І. Шинкарук [та ін].* К. : Наукова думка, 1973. Т. 1. С. 154–201.
11. Сковорода Г. Басни Харьковскія / Г. Сковорода. *Повне збір. творів: у 2 т. / гол. редкол. В. І. Шинкарук [та ін].* К.: Наукова думка, 1973. Т. 1. С. 107–136.
12. Жизнь Григорія Сковороды / Г. Сковорода. *Повне збір. творів: у 2 т. / гол. редкол. В. І. Шинкарук [та ін].* К.: Наукова думка, 1973. Т. 2. С. 439–477.

REFERENCES

1. Chyzhevskiy, D. (2004). *Filosofia H. S. Skovorody* [Philosophy of G. S. Skovoroda]. Kharkiv. S. 25-28. URL: <http://litopys.org.ua/chysk/chysk03.htm>. [in Ukrainian].
2. Hula, R., Voshchenko, V., Smorzhevskaya, O. (2022). *Suchasni retseptsii svitohliadno-tsinnisnykh oriientyriiv Hryhoriia Skovorody : kol. Monohrafiia* [Modern receptions of Hryhoriya Skovoroda's worldview and value orientations. Monograph]. Poltava: Nats. un-t «Poltavska politekhnyka im. Yu. Kondratiuka». 360 s. [in Ukrainian].
3. Perets, O. O. *Aktualnist filosofskykh idei H. Skovorody u khudozhnomu traktuvanni ukrainskoho natsionalnoho prostoru* [The relevance of H. Skovoroda's philosophical ideas in the artistic interpretation of the Ukrainian national space]. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/11441/1/Монографія_Сковорода_346-356.pdf. [in Ukrainian].
4. *Filosofia vseokhopnoi svobody – diiachi kultury pro Skovorodu* [The Philosophy of Universal Freedom – Cultural Figures About Skovoroda]. URL: <https://chytomo.com/filosofia-vseokhopnoi-svobody-diiachi-kultury-pro-skovorodu/>. [in Ukrainian].
5. Popovych, M. V. *Hryhoriy Skovoroda na tli filosofsko-relihiinykh rukhiv svoiei doby* [Hryhoriy Skovoroda against the background of philosophical and religious movements of his time]. URL:

<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6555e6d5-8ff2-4cf8-958a-753e93024d04/content>. [in Ukrainian].

6. Skovoroda, H. (1973) Sad bozhestvennykh pesnei [The Garden of Divine Songs] / H. Skovoroda. Povne zibr. tvoriv: u 2 t. / hol. redkol. V. I. Shynkaruk [ta in]. K.: Naukova dumka. T. 1. S. 60–91. [in Ukrainian].

7. Skovoroda, H. (1973) Pisni ta fabuly [Songs and fables] / H. Skovoroda. Povne zibr. tvoriv: u 2 t. / hol. redkol. V. I. Shynkaruk [ta in]. K.: Naukova dumka. T. 1. S. 91–107. [in Ukrainian].

8. Skovoroda, H. (1973) Knyzhechka o chteniy sviashchennaho pysaniia, narechenna Zhena Lotova [A Book on the Reading of the Holy Scriptures, Named by the Woman of Lot] / H. Skovoroda. Povne zibr. tvoriv: u 2 t. / hol. redkol. V. I. Shynkaruk [ta in]. K.: Naukova dumka. T. 2. S. 32–59. [in Ukrainian].

9. Skovoroda, H. (1973) Koltso [Ring] / H. Skovoroda. Povne zibr. tvoriv: u 2 t. / hol. redkol. V. I. Shynkaruk. [ta in]. K. : Naukova dumka. T. 1. S. 357–411. [in Ukrainian].

10. Skovoroda, H. (1973) Narkiss [Narcissus]. Razghlahol o tom: uznai sebe / H. Skovoroda. Povne zibr. tvoriv: u 2 t. / hol. redkol. V. I. Shynkaruk [ta in]. K. : Naukova dumka. T. 1. S. 154–201. [in Ukrainian].

11. Skovoroda, H. (1973) Basny Kharkovskiiia [Kharkov fables] / H. Skovoroda. Povne zibr. tvoriv: u 2 t. / hol. redkol. V. I. Shynkaruk [ta in]. K.: Naukova dumka. T. 1. S. 107–136. [in Ukrainian].

12. Zhyzn Hryhoriia Skovorody [Life of Hryhoriy Skovoroda] / H. Skovoroda. Povne zibr. tvoriv: u 2 t. / hol. redkol. V. I. Shynkaruk [ta in]. K.: Naukova dumka. T. 2. S. 439–477. [in Ukrainian].

Potsyrko Maria Mykhailivna

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Humanities

Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyj

11, Kostyushka str., Lviv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-7767-719X

THE CHRISTIAN BASIS OF H. SKOVORODA'S PHILOSOPHY OF FREEDOM: MODERN VALUE RECEPTION

Actuality of theme. *H. Skovoroda was born of the great land and soul of the Ukrainian people, its philosophy, its culture. His understanding of spiritual freedom in the social and personal plane synthesizes philosophical ideas that are a deep historical basis for the modern national worldview. The purpose of the study is to consider the features of the Christian basis of H. Skovoroda's philosophy of freedom and the influence of the thinker's spiritual ideas on the formation of the national worldview of the modern Ukrainian. Research methods: methods of analysis and synthesis, hermeneutic method, as well as axiological and historical approaches were used.*

Research results. *It is revealed that Skovoroda explains the concept of free will or freedom of choice from the point of view of spiritual freedom, which has personal, social and political dimensions. Since the thinker distinguishes between the two wills of man – good and evil, spiritual freedom appears as the result of the correct individual moral choice in favor of the good. Skovoroda prophetically reminds us that faith, the presence of love, which is the beginning and the end in everything, gives hope for the best, overcomes the fear of death, and therefore opens the true path to freedom. Only by living according to the call of nature, a person realizes his talents and abilities, and therefore becomes happy and free from unloving, unrelated work, and thereby fulfills his important social role. Since personal and national freedom in the Ukrainian philosophical tradition are mostly considered as different dimensions of the same Christian spiritual freedom, it is critically important for modernity to be aware of the moral core of self-identification.*

Key words: *spiritual freedom, national freedom, value, "related work", national worldview, Christian worldview.*